

Маргьорит Юрсенар
Усмивката на Марко

КОРАБЪТ СЕ БЕ ОТПУСНАЛ като медуза върху гладките води. Някакво самолетче кръжеше с непоносимото жужене на раздражено насекомо в тесния отрязък небе, опънат между планините. Хубавият летен следобед не бе превалял, а слънцето вече се тулеше зад отвесните ребра на черногорските Алпи, осеяни с проскубани дървета. Морето, сутринта така синьо навътре, бе покрито с тъмни сенки в този дълъг лъкатушен фиорд, зейнал изненадващо в хълбока на Балканите. Сnižените приборни очертания на къщите, благодатната откритост на гледката бяха славянски, но глухата ярост на багрите, горделивата голота на небето говореха още за Изтока и за Исляма. Повечето пътници вече се намираха на кея и ръкомахаха сред облечените в бяло митничари и снажните войници с ръбати щикове, красиви като небесни покровители на войската. Гръцкият археолог, египетският паша и френският инженер бяха останали на горната палуба. Пред инженера имаше чаша бира, пашата пиеше уиски, а археологът се разхлаждаше с citronада.

– Тукашните места ме възбуждат – каза инженерът. – Това пристанище, Котор, и дубровнишкото са всъщност единственият средиземноморски излаз на огромната славянска шир, простряна от Балканите до Урал, неразчленена с променливите прегради на европейската карта, упорито обърнала гръб на морето, което прониква в нея единствено през оплетените подстъпи на Каспий, Балтика, Понт Евксинус или далматинския бряг. И в този просторен човешки континент безкрайната пъстрота на расите не нарушава загадъчната цялост на общността, както многообразието на вълните не унищожават величавата монотонност на морето. Но сега не ме интересуват географията или историята, а Котор. Устието на Катаро, както го наричат... Котор, ето този, който виждаме от палубата на нашия италиански кораб, непокорен и прикътан, с виещия се нагоре към Цетине път, и другия, едва ли много по-див, от славянските предания и песни. Котор неверният, останал някога под игото на арнаутските агаряни – не винаги, както разбирате, паша, с добро споменавани в тукашния епос. А вие, Лукиадис, който знаете миналото както чифликчията знае всяко кътче на своя имот, не ще отречете, че сте чували за Марко Кралевити?

– Аз съм археолог – остави чашата си с citronада гъркът. – Моето знание се ограничава само до дялания камък, а вашите славянски герои дялят по-скоро жива плът. Но от този Марко съм се интересувал, открих следите му твърде далеч от люлката на неговата легенда, в чисто гръцка земя, макар славянската набожност да я е осеяла с доста красиви манастири...

– В Атон – прекъсна го инженерът. – Великанските кости на Крали Марко лежат нейде в тази Света Гора, където нищо не се е променило от средновековието насам, освен може би висотата на душите, и шест хиляди монаси със сплетени коси и дълги бради и днес се молят за душеспасението на благочестивите си покровители, владетелите на Трапезунд, чиято раса без съмнение е погаснала от векове. С какво умиротворение ме изпълва мисълта, че забравата не е така всесилна и вездесъща, както си мислим, че съществува място на света, където една династия от времето на кръстоносците още живее в молитвите на шепя престарели монаси! Ако не се лъжа, Марко загива в бой срещу отоманците нейде из Босна или в хърватските земи, но последното му желание било да го погребат в онзи православен Синай и една ладия успяла да пренесе тялото му, въпреки клопките на източното море и хайките на турските галери. Красива история, която не зная защо ми напомня за последното пътуване на Артур...

И Западът, разбира се, има герои, но те изглеждат задушени в своите брони от принципи, както средновековните рицари в железните си доспехи: този див славянин ни показва героя в голотата му. Турците, срещу които воювал Марко, вероятно са имали усещането, че отгоре им се стоварва планински дъб. Както вече ви казах, по онова време Черна гора е владение на Исляма: сръбските чети били твърде малобройни, за да оспорват на обрязаните Черните планини, чието име носят тези краища. Марко Кралевити скришом се уговарял из неверническите земи с потурчени на очи християни, с роптаещи управници, със заплашени от немилост и смърт паши; от ден на ден нараствала нуждата да говори със своите хора на четири очи. Но високият бой му пречел да се промъкне във вража земя, предрешен като просяк, сляп свирач или (въпреки хубостта си) като жена, понеже всеки би разпознал безкрайно дългата му сянка. Не можел и да доплава с лодка до някой пущинак на брега, защото безчет пъдари, потулени из скалите, изправяли срещу него, самотния, вездесъщото си неуморно присъствие. Но там, където лодката не може да мине незабелязана, един умел плувец лесно се промушва и само на рибите е знаен пътят му през бездната. Марко омагьосвал вълните, той плувал толкова добре, колкото и Одисей, древният му съсед от Итака. Омагьосвал и жените – обърканите морски пътеки често го отвеждали в Котор, в подножието на една проядена от червеите дървена къща, която стенела под напора на вълните. Там вдовицата на Шкодренския паша прекарвала нощите си в сънища за Марко, а дните – в очакване да дойде. Разтривала с масло вледенената му от меките милувки на морето

снага, скришом от слугините го топлела в постелята си, уреждала нощните срещи с неговите съучастници и помагачи. На зазоряване слизала в пустата още готварницата да извади от фурната любимите му гозби. Той търпял натежалите й гърди и налетите кълки, сключените посред челото вежди и алчната й подозрителна любов на зряла жена; съдържал яда си, когато тя плюела зад гърба му, щом коленичел да се прекръсти. Една нощ, преди да тръгне с плуване за Дубровник, вдовицата слязла както винаги да му сготви. Задавена от сълзи, този път прегорила в огнището ярето. Марко бил пил, търпението му залепнало за празното дъно на стомната. Сграбчил косите й с омазнени пръсти и изкрещял:

– Дяволска кучко, със стогодишна коза ли ще ме храниш?

– Съвсем крехко беше ярето – отвърнала вдовицата.

– Най-малкото от цялото стадо.

– Жилаво е като тебе, вещице, и като теб смърди – не мириясвал пияният млад християнин. – В един казан да врите долу в пъкъла!

И с един ритник запратил тавата през отворения й прозорец в морето.

Вдовицата, без дума да каже, измила лойта от дюшемето, измила и подпухналите си очи. Ласките й си останали все така горещи, а на съмване, когато северният вятър разбъркал вълните в лимана, тя смирено зауговаряла Марко да остане. Той склонил, в жегата по пладне легнал да спи. Докато се протягал лениво след дрямката пред прозореца, скрит от чужди очи зад резбованите капаци, погледът му уловил блясък на ятаган: турска потеря обграждала къщата, завардвала всички врати. Марко изхвърчал на надвисналия високо, високо над морето чардак: бесните вълни блъскали с гръмотевичен грохот скалите отдолу. Марко раздрал ризата си и скочил надолу с главата във въртопа, където никоя лодка не би посямля да се впусне. Под него се търкаляли планини, той самият се изтъркулвал под планини. Водени от вдовицата, войниците претърсили цялата къща и не намерили следа от младия великан. Най-сетне разкъсаната риза и издънените пречки на чардака ги упътили по върната дияра – с викове на ярост и разочарование излезли те на брега. Неволно правели крачка назад всеки път, когато някоя побесняла вълна разтърсвала скалата под краката им и във воя на вятъра им се чувал кикотът на Марко, а пръските пяна облепвали като хрочки лицата им. Два часа Марко плувал, без да напредне, и враговете му се целили в мяркащата се глава, но вятърът издухвал куршумите и той ту изчезвал, ту пак се появявал сред зелената въртележка. Най-сетне вдовицата завързала здраво шамията си за мекия поясък на един арнаутин, някакъв сръчен рибар заметнал тази

копринена примка и изтеглил полузадушения плувец. При ловните хайки в родните си планини Марко често бил виждал зверовете да се преструват на умрели, за да не ги довършат, и сега неволно сторил като тях: младият юнак, когото турците изтеглили на брега, изглеждал вкочанен и леден като тридневен мъртвец. Косите му, жълти от пяната, се виели по хлътналите слепоочия, във вторачените му очи не се оглеждал безкраят на небето и вечерта, гъбясалите от солта устни лепнели върху схванатите челюсти, ръцете му висели отпуснати, под яките мишци не се чувало тупкането на сърцето. Селските първенци се свели над Марко и дългите им бради погъделичкали лицето му, после изправили глави и извикали в един глас:

– Аллах! Толкова живот има в него, колкото в изгнила къртица или в издъхнало псе. Да го хвърлим в морето, то мие всичко нечисто, и да не цапаме земята си с тази леш.

Но злата вдовица заплакала, а после се изсмяла:

– Не ще се остави Марко на една-едничка буря да го удави, не ще се даде на един възел да го удуши. Не е умрял той. Хвърлите ли го в морето, ще омае вълните, както омая мен, клетата, и те ще го отнесат у дома му. Чук донесете и клинци, разпънете това куче, както са разпънали неговия бог, дето този път няма да го отърве, и ще видите, че коленете му ще се сгърчат от болка, а проклетата му уста ще застане.

Джелатите грабнали от един майстор на лодки чук и клинци и проболи китките на юнака, пронизали ходилата му. Но тялото на мъченика не мръднало, тръпка не пробягала по застиналото му лице и дори кръвта едва-едва се оцедила на няколко капки от отворените му меса, защото Марко умеел да направлява и жилите, както сърцето си. Тогава най-старият от големците хвърлил надалеч чука и горестно се провикнал:

– Аллах да ни прости заедно разпънахме мъртвец! Да вържем голям камък за врата на тази мърша, та бездната да погребее нашия грях и да не ни го върне морето.

– И хиляда клинци не стигат, и двеста чука са малко, за да бъде разпънат Марко Кралевити – обадила се пак злата вдовица. – Живи въглени донесете и ги сложете на гърдите му, пък ще видите няма ли да се заивива като червей от болка.

Взели джелатите жарава от мангала на един калафатаджия и начертали широк кръг върху гърдите на вледенения плувец. Въглените припламнали и погаснали, потъмнели както попарени рози. Огънят изрисувал върху Марковата гръд голямо черно колело, досущ самодивски харман в моравата, ала момъкът не простенал, клепките му дори не

трепнали.

– Аллах! – извикали мъчителите. – Голям грях сторихме, защото едничък Господ е в правото си да възмездява умрелите. Братовите му чеда и синовете на чичовците му ще дойдат да ни искат сметка за поруганието. Бърже да го зашием в чувал с камъни, та и морето да не знае каква е тази леш, с която го храним.

– Нещастници – затръшка се пак вдовицата. – Той ще изтърбуши с ръка и най-дебелото зебло и ще изхвърли и най-големия камък. Доведете моми от селото и ги наредете да играят хоро на пясъка край него, пък ще видим не го ли мъчи още любовта.

Довели моми с дайрета и зурни, които пътем донагласяли празничните си премени. Хванали се те и завъртели хоро около мъртвеца, а отпред най-хубавата ги водела с червена кърпа в ръка. Смуглата ѝ глава и бялата ѝ шия се извисявали над дружките ѝ и тя пристъпвала като кошута, снижавала се като ястреб. Марко не трепвал от допира на босите ѝ нозе, но сърцето му се разгаряло и тупкало буйно и неудържимо – така силно, че всички го чували, както му се струвало. Пряко волята му усмивка на мъчителна сладост разтегнала устните му и те помръднали като за целувка. Здрачът вече се спускал полека и джелатите и вдовицата не били още видели знака на живота, ала очите на Айше не се отделяли от лицето на момъка, защото ѝ харесвал. Тя пунала ненадейно червената си кърпа, за да скрие тази усмивка, и казала с горделиво вдигната глава:

– Не ми отива да играя пред голото лице на умрял християнин, та му покрих устата. Повдига ми се само като я видя.

Но не спряла да играе, за да лепнат за нея очите на палачите, докато дойде време за молитва и те си тръгнат от брега. Най-сетне един глас от върха на минарето призовал всички да коленичат пред Аллаха. Мъжете се запътили към тромаво съградената варварска джамийка, натам повлекли чехли и танцьорките и Айше тръгнала след тях, като час по час обръщала глава, и само хитрата вдовица останала да наглежда лъжливия мъртвец. Изведнъж Марко се изправил. С дясната ръка изтеглил клина от лявата, сграбил рижия косичник на вдовицата и я приковал през гърлото; с лявата ръка изтеглил клина от дясната и пронизал челото ѝ. Най-сетне изтеглил двата каменни клина от ходилата си и ѝ избол очите. Когато се върнали палачите, наместо голото тяло на юнака, намерили на брега сгърчения труп на една стара жена. Бурята била стихнала, ала леките ладии напразно гонили плувеца, скрит в гърбуха на вълните. От само себе си се разбира, че Марко се върнал като победител из този край и

грабнал хубавицата, която го накарала да се засмее, но не славата им или тяхното щастие ме вълнуват, а този прелестен евфемизъм, усмивката върху устните на изтезания, за когото желанието е най-сладостното мъчение. Вижте: свечерява се. Ето там, на которския бряг, сякаш сега ще се появят мъчителите, сведени над припламващите въглени, танцуващата девойка и момъкът, който не може да устои на красотата.

– Странна история – обади се археологът. – Но версията, която ни разказахте, несъмнено е скорошна. Трябва да има и друга, по-стара. Ще проуча.

– Грешите – каза инженерът. – Предадох ви я така, както ми я разказаха хората от селцето, където прекарах зимата, ръководейки строежа на един тунел за Ориент-експрес. Не искам ни най-малко да принизя вашите гръцки герои, Лукиадис: те са затваряли под шатрите си своята скръб, виели са от болка над убитите си другари, влачели са за нозете трупове на враговете си около завоюваните градове, но повярвайте ми, на „Илиада“ не ѝ достига една усмивка на Ахил.

КРАЙ

© 1936 Маргьорит Юрсенар
© 1992 Красимир В. Мирчев, превод от френски

Marguerite Yourcenar
Le Sourire de Marko, 1936

Сканиране и разпознаване NomaD, 2009 г.
Редакция: NomaD и sir_Ivanhoe, 2009 г.

Издание:

Маргьорит Юрсенар. Източни новели

Превод от френски: Красимир Мирчев, 1992
Художник на корицата: Здравко Денев, 2003
Издателство „Пулсио“ – СуперМарто, 2003
Второ издание

Marguerite Yourcenar. Nouvelles orientales, 1982

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/12230>]